

Syntax

gramatický větný vzorec

- záznam nezbytných součástí větné struktury do vzorce pomocí abstraktních symbolů
- **organizační centrum** = verbum finitum **VF**
- **levá pozice** = pozice podmětu, nejčastěji S_{nom} / S_1
- **pravá pozice** = všechny obligatorní pozice, které vyžaduje valence daného slovesa (bez nich by výpověď nedávala smysl)

gramatický větný vzorec

- jednotlivé vzorce různé sémantické i modální naplnění, pouze stejná gramatická skladba (otázka, oznamování, různé časy, ...)
- nezáleží na slovosledu – GVV má pevně danou strukturu

- $S_1 - VF - S_4 \rightarrow$ mnoho realizací

• *Karla žere seno.*

• *Petr myl nádobí.*

• *Helča nasekala dříví.*

Martina napsala dopis.

Štěpán hladí myš.

Myš žere sýr.

Platí Karel daně?

Milují studenti syntax?

...

valence

- jeden z hlavních mechanismů, který se podílí na konstituování věty
- řada různých přístupů k valenci

= schopnost slova (nejčastěji slovesa) vázat na sebe další syntaktické jednotky;
určuje **počet** i **povahu** těchto pozic

- valenční pozice jsou **obligatorní** nebo **potenciální** (nejasná hranice)
- levovalenční doplnění = podmět
- pravovalenční doplnění = ostatní nezbytná doplnění
- pozice mohou být obsazeny větně (SENT) i nevětně ($S_{\text{pád}}$, ADV, ...)

valence

- doplnění (pozice)
  - a) nutná (obligatorní) = komplementy
  - b) volná (potenciální) = adjunkty

- nelze určit úplně jasně hranici mezi těmito doplněními

valence

- ***milovat*** (význam „pociťovat lásku“)
  - má vazbu se 4. pádem bez předložky
  - je dvojvalenční – vyžaduje levovalenční doplnění S_1
- GVV: $S_1 - VF - S_4$ *Karla miluje seno.*
  - typický vzorec pro češtinu
  - další slovesa např. *ulovit, určit, sníst, zapnout, potvrdit, ...*

valence

- ***poskytnout*** (ve významu „dát, věnovat, udělit“)
    - vyžaduje dvě pravovalenční pozice v bezpředložkovém pádu + jednu levovalenční → trojvalenční sloveso
- GVV: $S_1 - VF - S_3 - S_4$ *Obchodník poskytl zákazníkovi slevu.*
- další slovesa např.: *darovat, zavézt, ...*

valence

- ***záležet*** (ve významu „mít pro někoho význam“)
  - obsazuje dvě pravovalenční pozice
  - neobsazuje levovalenční pozici

→ GVV: VF – S_3 – na S_6 *Mirkovi záleží na babičce.*

valence

- **zvadnout** (ve významu „změnit se ve zvadlé“)
  - vyžaduje pouze levovalenční pozici
  - jednovalenční sloveso

→ GVV: $S_1 - VF$ *Fialka zvadla.*

valence

- kromě jmenné valence (S) také adverbialní doplnění (ADV)
- slovesa s obligatorní adverbialní pozicí – méně častá
- např. *tvářit se, vypadat, cítit se*

→ GVV: $S_1 - VF - ADV$ *Test dopadl špatně.*

Maminka se tváří vesele.

Karla se cítí spokojeně.

Počasí vypadá chladně.

valence

- **bezvalenční slovesa**
  - typicky bezpodmětné věty

  - *Zahřmělo.*
  - *Smráká se.*
  - *Bude pršet.*
- GVV: VF

valenční slovník

- ukázka: *kašlat, připouštět si*

valenční slovník

---

odrážet *impf*, **odrazit** *pf*

1 **ACT**₁ **PAT**₄ MEANS^{typ}₇

impf uvádět do pohybu (jiným směrem); *pf* uvést do pohybu (jiným směrem); př.: *impf odrážet rukama míč*; *pf odrazit rukama míč*

rfl: pass class: contact

2 **ACT**₁ **PAT**₄

impf potlačovat; zastavovat; *pf* potlačit; zastavit; př.: *impf armáda zdatně odrážela útoky*; *pf armáda odrazila útok*

rfl: pass

3 **ACT**₁ ↑**DIR**₁

impf odpoutávat se od břehu; *pf* odpoutat se od břehu; př.: *impf loď odrážela od břehu*; *pf loď odrazila od břehu*

rfl: pass0 class: motion

4 jen odrážet *impf* **ACT**₁ **PAT**₄

zobrazovat odrazem; př.: *mýtus odráží víru*

5 jen odrážet *impf* **ACT**₁ **PAT**₄

způsobovat optický odraz; př.: *bílá barva odráží slunce*

cvičení: GVV

- *Tato práce odpovídá zadání.*

cvičení: GVV

- *Tato práce odpovídá zadání.*

$$\rightarrow S_1 - VF - S_3$$

cvičení: GVV

- *Tato práce odpovídá zadání.*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Odpovídá ten dort tvým představám?*

cvičení: GVV

- *Tato práce odpovídá zadání.*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Odpovídá ten dort tvým představám?*
  - $S_1 - VF - S_3$

cvičení: GVV

- *Tato práce odpovídá zadání.*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Odpovídá ten dort tvým představám?*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Cítím se unaveně.*

cvičení: GVV

- *Tato práce odpovídá zadání.*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Odpovídá ten dort tvým představám?*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Cítím se unaveně.*
  - $S_1 - VF - ADV$

cvičení: GVV

- *Tato práce odpovídá zadání.*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Odpovídá ten dort tvým představám?*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Cítím se unaveně.*
  - $S_1 - VF - ADV$
- *Napíšu dopis tužkou.*

cvičení: GVV

- *Tato práce odpovídá zadání.*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Odpovídá ten dort tvým představám?*
  - $S_1 - VF - S_3$
- *Cítím se unaveně.*
  - $S_1 - VF - ADV$
- *Napíšu dopis tužkou.*
  - $S_1 - VF - S_4$

propoziční akt

propoziční akt

- během komunikace vznikají výpovědi = mluvní akt
- mluvčí jednak něco sděluje (propoziční akt), jednak se snaží svým sdělením nějak zapůsobit na posluchače (komunikační záměr)

propoziční akt

- = akt reference + akt predikace
- akt reference
  - zjednodušeně „**to, o čem** něco říkám“
  - vztah jazykového výrazu k mimojazykové realitě
  - obvykle obecné jméno, vlastní jméno, zájmeno
  - mluvčí určitými slovy pojmenovává realitu, usouvztažňuje ji k sobě či posluchači
  - *Karla, kniha, syntax, škola, počasí, ...*

propoziční akt

- = akt reference + akt predikace
- akt predikace
  - zjednodušeně „**to, co** o něčem **říkám**“
  - mluvčí referentům přisuzuje (predikují) určité příznaky – činnosti, vlastnosti, stavy
  - *žrát, být unavený, psát, zpívat, ...*

propoziční akt

- akt reference + akt predikace = propoziční akt
→ propoziční obsah = věcný obsah výpovědi
- propozice = jazykově zpracovaný odraz úseků skutečnosti, o kterých mluvčí vypovídá
- = „to, **co o něčem** říkám“

propoziční akt

- jádrem je verbum finitum
  - schopnost fungovat jako časově orientovaný a modálně zařazený příznak
- = **predikátor**
- doplnění predikátoru = **aktant**

← sémantické funkce

- predikátor = *darovat*
- aktanty = *někdo (Káťa), někomu (Karle), něco (seno)*

Káťa daruje Karle seno.

sémantické role

- vztah pojmenované entity (referentu) k ději/stavu vyjádřeném predikátorem
- zjednodušeně: jakou roli daná entita (věc) hraje v události

věta/výpověď

- výrazová (= **formální**) stránka

- *Karla ; seno ; žrát* → *Karla žere seno.*

PODMĚT – PŘÍSUDEK – PŘEDMĚT

- významová (= **sémantická**) stránka

- *Karla ; seno ; žrát* → *Karla žere seno.*

AGENS – (DĚJ) – PATIENS

→ *Seno je žráno Karlou.*

nejčastější sémantické role

- **agens** = personální původce děje   *Bratr píše dopis.*
- **kauzátor** = nepersonální původce děje   *Vítr rozbil okno.*
- **procesor** = nositel děje   *Dítě běží.*
- **nositel** = nositel vlastnosti   *Pivo je dobré.*
- **posesor** = vlastník   *Přítel má kočku.*
- **recipient** = příjemce   *Matka dostala dárek.*
- **patiens** = objekt zasažený dějem   *Petr rozbil okno.*
- **vehikl** = prostředek přemístění   *Cestujeme vlakem.*
- ...